

Psykologiske demonstrativer

Janne Bondi Johannessen

Innledning

En utbredt oppfatning blant folk flest er at språket forflates og forenkles; man tror at alt var bedre før. Den oppfatningen er selvfølgelig ikke riktig. Et språk som er i aktiv bruk på mange av livets områder, er alltid avansert nok til at kommunikasjon på alle plan er mulig. Ikke sjelden går utviklingen også i retning av mer avanserte trekk. Her skal vi se på et eksempel på det sistnevnte i Oslo-dialekten.¹

Den vanlige antagelsen blant grammatikere har vært at demonstrativene (dvs. de påpekende pronomenene) i Oslo-dialekten er et enkelt system av opposisjonen mellom nær og fjern geografisk distanse, som i forskjellen mellom *denne jenta* og *den jenta*. I det følgende skal vi se at det også er vanlig å si *hun jenta*. Dette er ikke bare en variant av de to kjente demonstrativene (*denne* og *den*), men faktisk en nyere demonstrativ, som har sin egen betydning som kan sammenfattes som psykologisk distanse. Dersom vi kun hadde skriftspråksmateriale å bygge på, ville vi kanskje ikke oppdaget den. Men siden vi nå har NoTa-korpuset med Oslo-alespråk fra 2005, samt TAUS-korpuset² med Oslo-alespråk fra 1970-tallet, er vi i en situasjon hvor vi faktisk kan si en del både om betydning og om utbredelse gjennom tid.

Nedenfor skal vi se nærmere på demonstrativene, og dessuten sammen-

¹ Jeg vil takke Lars-Olof Delsing, Kristin Hagen, Svein Lie, Helge Lødrup, Wiltrud Mihatsch, Hannes Rieser og Kjell-Johan Sæbø for verdifulle innspill. Jeg har presentert ideene i denne artikkelen i ulike fora, og vil også takke deltakerne på Seminaret i teoretisk lingvistik, UiO, høsten 2006, Seminaret om Osломålet, 2006, NORMS-workshop, Tromsø, 2006, 8. Nordiske Dialektologkonferanse, Århus, 2006, samt panelet i Corpus-based pragmatics på 10th International Pragmatics Association Conference, Göteborg, 2007.

² Talemålsundersøkelsen i Oslo (TAUS) ble foretatt ved Universitetet i Oslo på 1970-tallet (Hanssen et al. 1978). Materialet er basert på uformelle intervjuer foretatt i 1971–1973, i to østlige bydeler og en vestlig. Personene i materialet er representative mht utdannelse, og faller aldersmessig i to grupper (15–17 år og 34–75 år). Materialet ble i 2007 gjort tilgjengelig i et søkbart elektronisk korpus ved Tekstlaboratoriet, Institutt for lingvistiske og nordiske studier (se lenke i referanselisten).

Johannessen, Janne Bondi og Kristin Hagen (red.). 2008: Språk i Oslo. Ny forskning omkring talespråk. Oslo: Novus forlag. ISBN: 978-82-7099-471-7.

ligne med en artikkel som har gått ut av Oslo-språket relativt nylig, nemlig den prepropriele artikkelen, altså den artikkelen som kan brukes med egenavn, som i *a Kari*. Vi skal vise at demonstrativen i *hun jenta* er forskjellig fra både den prepropriele artikkelen og de geografiske demonstrativene.

Demonstrativer i norsk

Det er vanlig å anta at det er to typer demonstrativer (påpekende pronomener) i norsk, og at de betegner henholdsvis nær og fjern distanse geografisk (Faarlund et al. 1997). Disse to, med bøyingsformer, er:

- (1) denne, dette, disse
- (2) den, det, de

De er eksemplifisert nedenfor:

- (3) Jeg ser *denne* boka (som ligger i hånda mi)
- (4) Jeg ser *den* boka (som ligger der borte på kjøkkenbenken)

I tillegg er det kjent at det i noen dialekter også er andre forhold som uttrykkes ved demonstrativ. I Toten-dialekten skilles det mellom ting som er geografisk langt borte, og ting som er langt borte i diskursen, som i eksemplene nedenfor, fra Faarlund et al. (1997: 211):

- (5) Veit du åkke som bor i *datta* huset (der)?
- (6) Je hørte at huset hans Ola Jensen var til salgs, men *det* huset har je itte råd til å kjøpe.

Derimot er det ikke allment kjent at pronomena *hun* og *han* i visse tilfeller tar rollen som demonstrativer. I nyere litteratur er fenomenet likevel nevnt og noen sider ved det diskutert, ikke bare for norsk, men også for svensk og dansk. "Herværende forfatter har viet to artikler til emnet (Johannessen (2006, 2007), men også andre har kommet inn på denne demonstrativen. Jeg vil spesielt trekke fram Delsing (2003), Dyvik (1979), Fretheim og Amfo (2005), Faarlund et al. (1997), Josefsson (1999, 2005), Julien (2005), Strahan (2007), samt Teleman et al. (1999). Fenomenet er svært utbredt i Oslo-språket. Noen eksempler fra 2005 (NoTa-korpuset) er gitt nedenfor:

- (7) a. og *hun* dama som jeg møtte på politihuset, helt suveren dame altså skikkelig sånn butch type altså (Mann, 37, Ullern, Oslo)
- b. jo jeg var jo på, på Ammerudhjemmet, og da så satt *hun* dama som jeg snakka om som var snart hundre år (Dame, 80, Grorud, Oslo)
- c. det var vel den første til *han* Viggo Johansen, den første delen der det var med lastebil- (Mann, 72, St. Hanshaugen, Oslo)
- d. når han em # jeg fikk litt sånn når han når *han* vennen han har så lyst til å liksom # få fred og sånn (Dame, 18, Vestre Aker, Oslo)
- e. for *hun* Fia sa at det var på søndag (Dame, 18, Frogner, Oslo)

Når det personlige pronomenet brukes demonstrativt, er det grunn til å spørre om det er noe annet enn det vanlige geografiske påpekende pronomenet vi så eksempler på i (3)-(4). Det er også grunn til å spørre om det er det samme som, eller er relatert til, den prepropriele artikkelen *a/n*, som finnes i mange norske dialekter, og som var vanlig i Oslo-dialekten tidligere på 1900-tallet.

Betydningen til demonstrativene *han* og *hun*: psykologisk distal

Pragmatiske bruksbetingelser

De følgende eksemplene fra NoTa-korpuset gir en pekepinn om en sentral bruksbetingelse ved demonstrativen.

- (8) a. jeg og Magne vi sykla jo og *han* Mikkel da en gang e jeg og Magne sykla flere ganger faktisk fra Smestad (Mann, 36, Alna)
- b. *hun* von der Lippe hun e hun e hadde lært seg skikkelig (Kvinne, 80, Oslo vest)
- c. men hva med han derre m leste du om han derre [latter] *han* tyskeren # som hadde kuttet av utstyret på en fyr og spist det (Mann, 18, Vestre Aker)

I setning (8a) omtaler taleren to personer i tillegg til seg selv. Den ene er tydelig en som taleren kjenner godt og er på fornavn med, nemlig Magne. I opptaket omtales Magne mange ganger av begge samtalepartnerne, men Mikkel omtales bare to ganger, begge ganger modifisert med *han* foran. Det er tydelig av måten han omtales på, at begge vet hvem han er, men ingen av dem kjenner han godt.

I setning (8b) er det en kjent skuespiller som omtales, og det, sammen med bruken av etternavn, viser at taleren ikke kjenner vedkommende personlig.

Personen som omtales i setning (8c) er en tysker som ble mye omtalt i avis og presse i en periode på grunn av en grusom kannibalistisk historie. Igjen er det tydelig at taleren ikke kjenner vedkommende personlig.

Ut fra disse eksemplene er det tydelig at den pronominale demonstrativen er et flagg som signaliserer dette:

Pragmatisk bruksbetingelse 1:

Den omtalte er en person som taleren selv ikke kjenner godt.

La oss ta noen flere eksempler fra NoTa-materialet:

- (9) a. men på en måte liksom, heldigvis du vet *han* kjørelæreren jeg har? (Kvinne, 18 Grünerløkka)
- b. ja, så, men du veit vi har hatt [kremting] du har jo hadd- hadde han e faren til *han* Mons veit du hvem han er? (Mann, 51, Østensjø)
- c. for *han* mannen min var jo borte tre dager og hjemme fem dager han (Kvinne, 80, Frogner)

Mens bruksbetingelse 1 er at taleren ikke kjenner vedkommende som blir referert til godt, er det klart noe annet som er tilfellet i (9). I (9a) omtales talers kjørelærer og i (9c) omtales talers ektemann. I begge tilfellene er det selvsagt en person vedkommende kjenner personlig. Ved første øyekast kan det se ut som om eksemplene i (8) og (9) gir motsatt betydning av den pronominale demonstrativen. Men ved nærmere undersøkelse ser vi at både (9a) og (9b) antyder noe av det samme forholdet som vi så i (8), nemlig en manglende bekjentskap med personen det refereres til. I begge setningene er det eksplisitt uttrykt ved at taleren spør lytteren om vedkommende kjenner den omtalte personen. I (9c) er dette ikke eksplisitt uttrykt, men v.h.a. informasjon i korpuset kan vi slutte oss til at det også her er sannsynlig at ligger en manglende kjennskap til grunn. Forholdet mellom taler og lytter er nemlig karakterisert som “bekjente” snarere enn “venner”, og vi kan gjette at lytteren ikke kjenner talerens ektemann.

Bruksbetingelsen til demonstrativen i eksempel (9) ligner altså på den i (8), at det foreligger en mangel på nært kjennskap mellom noen i diskurssituasjonen og den omtalte. Forskjellen mellom (8) og (9) ligger i hvem i diskurssituasjonen som mangler kjennskap til den omtalte – i (8) var det taleren, i (9) er det lytteren:

Pragmatisk bruksbetingelse 2:

Den omtalte er en person som lytteren selv ikke kjenner godt.

I tillegg kan det se ut som det finnes en tredje type:

- (10) a. og så hun # det andre stedet da *hun* dama hun blei jo helt nerd da
(Kvinne, 18, Nordre Aker)
- b. Er ikke helt god *hu* mora mi altså ... (Kvinne, fra en webside)

I begge eksemplene i (10) er det snakk om en nedsettende holdning til den omtalte personen, og den pronominal demonstrativen er med på å understreke det. I begge setningene viser jo også innholdet i proposisjonen at taler tar avstand til personen, og i (10a) kan vi også høre det på tonefallet når setningen avspilles fra korpuset.

Pragmatisk bruksbetingelse 3:

Den omtalte er en person som taleren tar avstand fra.

Sammenfatningsvis ser vi tre bruksbetingelser, altså tre betydninger av den pronominal demonstrativen. De to første betydningene kan sies å være tuftet på en forståelse av hva som er den felles kunnskapen taler og lytter har, som vi kan kalle epistemisk felles bakgrunn (“epistemic common ground”). Den ene innebærer at taler ikke kjenner den omtalte, den andre at lytter ikke kjenner den omtalte, mens den tredje innebærer at taler aktivt tar avstand fra den omtalte. Fellesnevneren er altså en form for avstand, men avstanden er ikke geografisk, snarere psykologisk. Det er derfor rimelig å kalle den en psykologisk distal demonstrativ, som gjerne kan forkortes til PDD.

Svein Lie skriver i sin artikkel i denne boka at den pronominal demonstrativen har en viktig funksjon i å innføre “en ny referent i samtaleuniverset”, når “referentene ikke er aktivert i samtalen”. Jeg tror det er riktig at den pronominal demonstrativen kan brukes for dette formålet også, men jeg tror det følger av fellesnevneren for de betydningene eller bruksbetingelsene jeg ga ovenfor; nemlig psykologisk avstand. Når noen ikke er aktivert, er de nettopp fjerne i en viss psykologisk forstand.

Universelt sett er de samlede bruksbetingelsene for denne demonstrativen nokså uvanlige. Geografisk avstand er forholdsvis vanlig, det samme er variasjon langs diskursdimensjonen og den sosiale dimensjonen, ja, selv emosjonell avstand (Lakoff 1974). Men psykologisk avstand på epistemisk grunnlag er mindre vanlig. Det er også forholdsvis uvanlig at taler kan ta lytters perspektiv. Det vanlige er at det er talers perspektiv som er avgjørende (Levinson 1992).

- (13) a. og sånn som *den* damen som sitter borti der og færøyningene og islandingene, de er mer i slekt (Mann, 62, Gamle Oslo)
- b. Lurer på om *den* damen vår er fornøyd med oss nå jeg (Kvinne, 74, St. Hanshaugen)

Den mest opplagte betydningen til den geografiske demonstrativen *den* er jo den som uttrykker geografisk distanse. Det var derfor overraskende å finne *den* brukt om mennesker i NoTa-korpuset, hvor alle samtaler foregår innendørs i små rom. Men ved nærmere ettersyn viste det seg at talerne omtalte prosjektassistenten, som alltid var til stede i et lite hjørne. Og ut fra det vi vet fra diskusjonen om den psykologisk distale demonstrativen i avsnitt 2, ville det vært forholdsvis frekt å omtale prosjektassistenten med en PDD i dennes nærvær. Det ville jo antydning at taler tok direkte avstand fra personen, eller åpent signaliserte at prosjektassistenten ikke var et menneske han/hun kjente nok. Hovedbetydningen til den geografiske demonstrativen er altså grei:

Bruksbetingelse 1, geografisk demonstrativ:

Kan være rent utpekende om geografisk fjern distanse.

Dersom vi også tester den geografiske demonstrativen mot den psykologiske når de står sammen med egennavn, finner vi det samme:

- (14) a. ... for *den* Fia sa at det var på søndag
- b. ... for *hun* Fia sa at det var på søndag

Betydningen til nominalfrasen *den Fia* i (14a) er å peke ut en av flere jenter ved navn Fia. Dersom det bare er snakk om én Fia, er setningen i (14a) uakseptabel, noe den selvsagt ikke er for (14b).

Det er også andre betydninger som viser seg med den geografisk distale demonstrativen. Se på disse setningene fra NoTa-korpuset:

- (15) a. særlig når det er veldig kaldt blir jeg veldig sur når jeg vet at *den* slemme bussjåføren sitter på Hasle og koser seg inni den varme bussen (Kvinne, 30, Nordstrand)
- b. så skulle de på en måte plukke ut e komiteen putt- plukke ut de peneste jentene og *den* peneste gutten de syns da (Kvinne, 18, Bærum)
- c. og så sier han hvem som er i den gruppa # og så skal de gå med *den* læreren, bort til e et klasserom, og så står resten igjen (Kvinne, 15, Grünerløkka)

Ved å lytte til de enkelte setningene, også med større kontekst enn den som er gjengitt her, er det noe som er helt klart i alle tre: Hver av nominalfrasene som er innledet med *den*, viser til en type person, ikke en bestemt person. Vi får da denne (faktisk ikke-geografiske) betydningen av den geografiske demonstrativen:

Bruksbetingelse 2, geografisk demonstrativ:

Kan være med og utpeke ikke-spesifikke personer, gjerne i hypotetiske eller tenkte situasjoner.⁴

I alle tre tilfellene ville bruk av PDD være umulig. På grunn av de personlige pronomenenes semantikk, som innebærer spesifisitet, ville bruk av PDD automatisk, og feilaktig, ført til en spesifikk lesning av den personen som det er referert til i nominalfrasen.

La oss ta noen eksempler til:

- (16) a. ja Claes Gill han han han var *den* gamle presten tror jeg
(Mann, 80, Frogner)
- b. ja Frode er jo *den* nye gullgutten da, han er jævlig smart
(Mann, 18, Søndre Nordstrand)

I de to eksemplene i (16) er nominalfrasen som innledes av *den*, kun en del av predikatet, og ingen bestemt referanse er intendert. Igjen ville bruk av PDD indikert en spesifikk referanse, at personen referert til faktisk er en bestemt person som taler her i tankene. Den tredje betydningen er altså relatert til betydning 2.

Bruksbetingelse 3, geografisk demonstrativ:

Kan vise til ikke-spesifikke personer, gjerne i predikativ bruk.

I dette avsnittet har vi sett at den psykologisk distale demonstrativen og den geografiske demonstrativen er ulike mht betydning.

⁴ Vik og Killingbergtrø (2002: IV: 1426) har noen eksempler i motsatt retning: *Han som ikkje vil høyra, får føla*. Her er det riktig nok ikke helt klart om pronomenet er en bestemmer (det kommer an på analysen). Det som er klart, ikke minst fra verb-morfologien, er at dette eksemplet ikke er Oslo-dialekt. Der ville setningen uansett vært umulig pga bruken av *han* i stedet for *den*. Det er altså dialektale forskjeller mht PDD og geografisk demonstrativ.

En sammenligning med den preproprielle artikkelen

Man kan spørre om det finnes en tilsvarende psykologisk proksimal (nær avstand) demonstrativ. Svaret er benektende. Samtidig er det interessant å se at den preproprielle artikkelen i enkelte dialekter brukes som et uttrykk for nettopp nærhet. I Toten-dialekten er den for eksempel knyttet utelukkende til fornavn (Faarlund 2000), og mange andre dialekter krever også en type nærhet til den omtalte personen (Delsing 2003). Dette understøttes for øvrig av at når denne artikkelen utvides i bruk til også å gjelde appellativer, så er det nettopp slike som benevner nære relasjoner (og nesten er navn, ifølge Faarlund et al 1997), som *mamma*, *pappa* og *bror min*.

Den preproprielle artikkelen har også vært vanlig i Oslo, illustrert med eksemplene nedenfor (fra NoTa- og TAUS-korpusene):

- (17) a. og det sa *a* mor til meg at den skulle aldri bry meg noe om # den sekten der (Kvinne, 79, Romsås)
- b. den har *n* Arne lånt av meg nå forresten (Mann, 80, Ullern)
- c. men, e, *hu* mamma hu var ræinjøringskone
 (Kvinne, 65, Oslo øst, TAUS)
- d. akkurat, der kommer taxien til *a* Gerd (Kvinne, 79, Romsås)

Men den preproprielle artikkelen er ikke en proksimal motpart til den psykologisk distale demonstrativen. For det første er den preproprielle artikkelen ikke en demonstrativ, for demonstrativer er påpekende og må kunne ha trykk, mens den preproprielle artikkelen aldri er trykksterk.

For det andre er den preproprielle artikkelen knyttet kun til navn (med en håndfull unntak for slektskapstermer).

For det tredje er ikke de semantiske kontekstkravene for de to bestemmerne av samme type. Mens det er strenge pragmatiske bruksbetingelser for PDD, har den preproprielle artikkelen generelt mindre egenbetydning. I noen dialekter, som i mange nordnorske, er den obligatorisk ved alle navn, og har således ingen egen spesialbetydning (Iversen 1918, Delsing 2003). I andre dialekter er den riktig nok knyttet til undergrupper av navn, som nevnt over, men også da er den generelt obligatorisk når de formelle betingelsene er til stede, i motsetning til PDD, som avgjøres av psykologiske forhold slik de oppfattes av taler.

Til slutt er det ikke slik i alle dialekter at den preproprielle artikkelen og PDD eksisterer side om side. Det motsatte gjelder for Oslo-dialekten, som vi skal se i neste avsnitt.

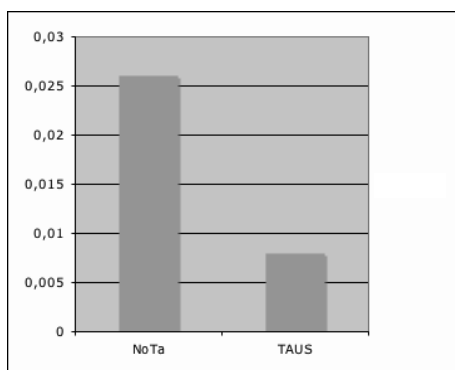
Et kronologisk blikk på PDD og de andre bestemmerne

Med den minimale oppmerksomheten som vår psykologisk distale demonstrativ, PDD, har fått i faglitteraturen hittil, kan man spørre seg om den er ny eller har fått større utbredelse nå enn tidligere. Dette kunne vært et nesten umulig spørsmål å stille siden den først og fremst, gitt sin spesielle betydning, finnes i talespråk. Men når det gjelder Oslo-dialekten har vi jo muligheten til å sammenligne dagens talespråk med det som ble brukt for 30–40 år siden, siden vi både har NoTa- og TAUS-korpuserne.

Først kan vi se på forekomsten av *han/hun/hu* foran substantiver med menneskelig referanse. Av de 900 000 ordene i NoTa-korpuset er det 231 slike, som ikke er preproprielle. Det er lett å avgjøre, fordi de enten forekommer sammen med fellesnavn eller i en tekst hvor det forekommer andre navn uten noen bestemmer. Det betyr at PDD utgjør 0,026 % av alle ord i NoTa.

Den delen av TAUS-materialet som jeg har brukt her, utgjør 136 000 ord. Av dette utgjør *han/hun/hu* foran substantiv med menneskelig referanse, og som ikke er prepropriell artikkel, 11. Det betyr at PDD utgjør 0,008 %. Figur 1 tydeliggjør forskjellen mellom dem.

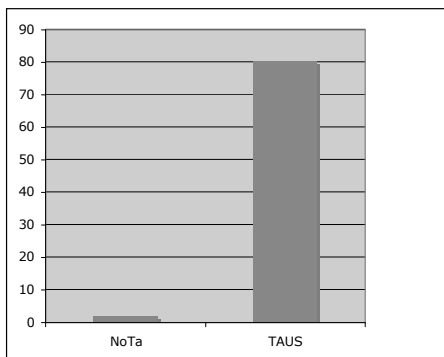
Vi ser at det er over tre ganger så mange PDD i NoTa-korpuset som i TAUS-korpuset. Det kan tyde på at PDD er blitt tre ganger vanligere på 30–40 år i Oslo-dialekten. Vi har sett at den geografiske demonstrativen fortsatt har sin berettigelse i moderne Oslo-dialekt, ikke minst fordi den har en semantikk som gjør den klart annerledes enn den psykologisk distale demonstrativen. Men siden PDD ble mindre brukt på 1970-tallet, kan vi kanskje regne med at den geografiske demonstrativen ble mer brukt?

Figur 1: Prosentvis andel PDD av alle ord i NoTa- og TAUS-korpuserne.

I NoTa-korpuset er det 1591 tilfeller av *den* foran substantiv, og 22 av dem står sammen med substantiver som refererer til mennesker. Det utgjør 1,38 %. I TAUS-korpuset er de tilsvarende tallene 338 og 5, altså 1,48 %. Vi kan konkludere at det var vanligere med den geografiske demonstrativen den gangen enn det er nå, men det er ikke en veldig stor forskjell.

Til slutt er det informativt å sammenligne med den preproprielle artikkelen. Det totale antallet *han/hun/hula/n* foran substantiver som refererer til menneske i NoTa-korpuset, er 235. Av disse utgjør den preproprielle artikkelen 4 tilfeller, altså 1,7 % (tre av dem er eksemplifisert i avsnitt 3.2). I TAUS-korpuset er det 56 tilfeller av *han/hun/hula/n* foran menneskelige substantiver. Av disse var det 48 klare preproprielle artikler, altså 80 %.

Figur 2: Prosentvis andel prepropriell artikkel av totalt antall ord i NoTa og TAUS.

Den historiske økningen i bruken av PDD og tilbakegangen for den preproprielle artikkelen i Oslo-dialekten understrekes av aldersfordelingen i bruken. 91 prosent av brukerne av PDD i TAUS-materialet fra 1970-tallet var unge, dvs. 26 år eller yngre. I NoTa-korpuset fra 2005 er brukerne spredt over alle aldersgruppene. Når det gjelder den preproprielle artikkelen er situasjonen motsatt. 96 % av dem som hadde prepropriell artikkel i språket sitt på 1970-tallet, var 61 år eller eldre. De få brukerne som har prepropriell artikkel nå er alle 72 år og eldre. Den skjeve fordelingen av PDD og prepropriell artikkel i de to tidsperiodene må da antas å være et bilde av en reell utvikling, hvor de unges språk i 1970 har blitt alles språk i 2005, mens de gamles språk i 1970 bare er de veldig gamles språk i 2005. Tabellene nedenfor viser de faktiske tallene:

Psykologisk distal demonstrativ		
TAUS 1970		
91 %	26 år el. yngre	(10 av 11)
NoTa 2005		
10 %	60 år el. eldre	(22 av 231)
56 %	27 år–59 år	(130 av 231)
34 %	26 år el. yngre	(79 av 231)

Tabell 1: Antall PDD, aldersmessig fordeling i de to korpusene.

Prepropriell artikkel		
TAUS 1970		
96 %	61 år og eldre	(43 av 45)
2 %	55 år	(1 av 45)
2 %	26 år	(1 av 45)
NoTa 2005		
100 %	72 år el. eldre	(4 av 4)

Tabell 2: Antall preproprieelle artikler, aldersmessig fordeling i de to korpusene.

Det er et spørsmål om tallene vi har sett for den tidsmessige utviklingen, er riktige. Vi har ingen tall som tyder på noe annet, men det er likevel viktig å være klar over at PDD er mer hyppig i noen typer tekst enn i andre. Vi har sett at PDD utgjør 0,026 % av alle ordene i NoTa-korpuset. Til sammenligning utgjør PDD i det skriftspråklige Oslo-korpuset av taggedede norske tekster bare 0,0003 % (dvs. 60 av i alt 18,5 millioner ord). Med andre ord er PDD hele 87 ganger mer frekvent i talespråkskorpuset enn i skriftspråkskorpuset. Nå er jo både NoTa- og TAUS-korpuset talespråkskorpus, men NoTa-korpuset inneholder i tillegg til halvformelle intervjuer også avslappede samtaler. TAUS-korpuset inneholder bare halvformelle intervjuer. Kanskje burde man dessuten sjekket i hvilken grad samtalene i korpusene omtaler andre mennesker, siden det selvsagt er avgjørende for forekomsten av PDD, men det har vi ikke kapasitet til.

Den tidsmessige utviklingen av PDD gjør også at vi kan spørre om denne demonstrativen er ganske ny. Det kan bli vanskelig å si noe sikkert om dette. Vi har ikke eldre talespråkskorpus. Og når vi finner noe som kan ligne PDD i den skriftlige litteraturen, kan det like gjerne være den generelle geografiske demonstrativen vi har med å gjøre, siden mange dialekter bruker de personlige pronomenene også for geografiske demonstrativer. Noen skriftlige eksempler er gjengitt nedenfor. Ingen av dem er fra Oslo-dialekten.

- (18) a. Ved at vende sig mot *han* kyllingen der
(Hans E. Kinck, 1904, eksempel fra Western 1921: § 534)
- b. Gjev *han* spåmannen fekk rett, som meinte at eg skulle sleppa i 1911. (Arne Garborg 1924–1927), fra Vik og Killingbergtrø (2002: IV: 1424)
- c. Gakk og spyr *honom* kufte mannen.
(Ivar Aasen, 1911–1912), Vik og Killingbergtrø (2002: IV: 1424)
- d. *Ho* frøkene der
(Olav Duun 1926, 1. oppl. 1907), Killingbergtrø (2005: V: 512)

Avslutning

Vi har sett at ved å studere talespråk kan man finne sider ved språket, til og med sider ved det grammatiske systemet, som har vært nesten ukjente, og i hvert fall nesten ubeskrevet. Oslo-dialekten viser seg å ha et mer avansert system av demonstrativer enn man tidligere har vært klar over. De personlige pronomenene *han* og *hun* brukes som demonstrativer under gitte pragmatiske kontekstbetingelser, som vi kan sammenfatte som psykologisk distale. Denne typen demonstrativer kommer i tillegg til den velkjente geografiske demonstrativen.

Vi har også sett at den psykologisk distale demonstrativen er over tre ganger hyppigere nå enn den var på 1970-tallet, mens den preproprielle artikkelen har hatt en kraftig nedgang i samme periode. Vi vet likevel ikke om den psykologisk distale demonstrativen er noe nytt i språket eller ikke. Den store økningen siden 1970-tallet kan tyde på det, men vi mangler eldre, uformelle talespråksdata som kunne underbygget det.

Litteratur

NoTa-Oslo: <http://www.tekstlab.uio.no/nota/oslo/index.html>

Oslo-korpuset av taggede, norske tekster.

<http://www.tekstlab.uio.no/norsk/bokmaal/>

TAUS-korpuset: <http://www.tekstlab.uio.no/nota/taus/>

Delsing, Lars-Olof. 1993: *The Internal Structure of Noun Phrases in the Scandinavian Languages*. Doktoravhandling, Lunds universitet.

Delsing, Lars-Olof. 2003: Syntaktisk variation i nordiska nominalfraser. Vangsnes, Øystein A., Anders Holmberg og Lars-Olof Delsing (red.): *Dialektsyntaktiska studier av den nordiska nominalfrasen*. Oslo: Novus

- Forlag, 11–64.
- Dyvik, Helge J.J. 1979: Omkring fremveksten av artiklene i norsk. *Maal og Minne* 1–2.
- Faarlund, Jan Terje, Svein Lie og Kjell Ivar Vannebo. 1997: *Norsk referansegrammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Faarlund, Jan Terje. 2000: *Totemnålet*. Østre Toten kommune: Kulturetaten.
- Fretheim, Thorstein og Nana Aba Appiah Amfo. 2005: Reference, determiners and descriptive content. *Working Papers ISK* 2, 87–112. Trondheim: NTNU.
- Hanssen, Eskil, Th. Hoel, E. H. Jahr, O. Rekdal, og G. Wiggen. 1978: *Oslomål: prosjektbeskrivelse og syntaktisk analyse av Oslomål med henblikk på sosiale skilnader*. TAUS skrift nr. 6. (Hovedrapport.) Oslo: Novus Forlag.
- Iversen, Ragnvald. 1918: *Syntaksen i Tromsø bymaal*. Kristiania: Bymaalslaget/H. Aschehoug.
- Johannessen, Janne Bondi. 2006: Just Any Pronoun Anywhere? Pronouns and “New” Demonstratives in Norwegian. Solstad, Torgrim, Atle Grønn og Dag Haug (red.): *A Festschrift for Kjell Johan Sæbø in partial fulfilment of the requirements for the celebration of his 50th birthday*. Oslo: Unipub.
- Johannessen, Janne Bondi. 2007: Den psykologisk distale demonstrativen i skandinavisk. *Nordisk dialektologi og sociolingvistik, Foredrag på 8. Nordiske Dialektologkonferanse, Århus 2006*. Århus: Peter Skautrup Centret for Jysk Dialektforskning, Aarhus Universitet, 217–226.
- Josefsson, Gunlög. 1999: On the semantics of Scandinavian pronouns and object shift. Riemsdijk, Henk van (red.): *Clitics in the Languages of Europe*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Josefsson, Gunlög. 2006: Semantic and grammatical genders in Swedish-independent but interacting dimensions. *Lingua* 116, 1346–1368.
- Julien, Marit. 2005: *Nominal Phrases from a Scandinavian Perspective*. Amsterdam: John Benjamins.
- Killingbergtrø, Laurits. 2005: Ordboksartikkel *ho*. *Norsk Ordbok, Band V*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Knudsen, Trygve, Alf Sommerfelt og Harald Noreng. 1983 [1957]: Ordboksartikkel *han*. *Norsk Riksmålsordbok*. Oslo: Det Norske Akademi for Sprog og Litteratur. Kunnskapsforlaget.
- Lakoff, Robin. 1974: Remarks on This and That. LaGaly, M., R.A. Fox og A. Bruck (red.): *Papers from the tenth regional meeting of the Chicago Linguistic Society*, 345–356. Chicago: The Society.
- Levinson, Stephen C. 1992: *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Lie, Svein. 2008: Veldig sånn festejente. I denne boka.
- Lødrup, Helge. 1982: De og Dem i dialekten på Oslo vestkant. *Norskkrift*. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Strahan, Tania. 2007: Specificity and DPs/NPs with human referents in Norwegian. Foredrag, *Australian Linguistics Society*.
- Teleman, Ulf, Staffan Hellberg og Erik Andersson. 1999: *Svenska Akademiens Grammatik*. Stockholm: Svenska Akademien.
- Vik, Gudrun Dahler og Laurits Killingbergtrø. 2002: Ordboksartikkel *han*. *Norsk Ordbok, Band IV*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Western, August. 1921 [1975]: *Norsk riksmåls-grammatikk*. Faksimileutgave. Kristiania: H. Aschehoug & co.

